

MANAGEMENT AND POPULARIZATION OF CULTURAL HERITAGE ON THE EXAMPLE OF MILITARY REENACTMENT AS AN EXAMPLE OF ACTIVITIES SERVING PATRIOTIC EDUCATION AND BUILDING A SENSE OF REGIONAL IDENTITY

Zarządzanie i popularyzacja dziedzictwa kulturowego na przykładzie *military reenactmentu* jako przykład działań służących edukacji patriotycznej i budowaniu poczucia tożsamości regionalnej

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6015-754X> E-mail: justyna.malysiak@awl.edu.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.34.24>

„Kultura jest fundamentem naszych społeczeństw. Jest katalizatorem przemian, skłania nas do stawiania pytań o nasz styl życia, pomaga nam wywoływać zmiany, których chcemy doświadczać”

*Mariya Gabriel – Komisarz do spraw innowacji,
badań naukowych, kultury, edukacji i młodzieży*

1. Zrównoważony rozwój, a dziedzictwo kulturowe

Pojęcie dziedzictwa kulturowego w dzisiejszym dyskursie naukowym jak zauważa Zbigniew Kobyliński w dalszym ciągu nie posiada jednoznacznej definicji, która byłaby ugruntowana w systemie prawnym. Co więcej, w piśmiennictwie z zakresu ochrony i konserwacji zabytków w jego definiowaniu stosuje się wymiennie inne pokrewne terminy, takie jak: „zabytki”. „zasoby kulturowe”, „dobro kultury” etc.¹ Chaos terminologiczny czyni je podatnym na akcydentalne – często nieświadome, definiowanie, obecne zwłaszcza w literaturze popularno-naukowej lub pojawiające się na styku interdyscyplinarnych rozważań naukowych. W tym metodologicznym gąszczu pojęć, za sprawą publikacji Zbigniewa Kobylińskiego docieramy do zagadnienia zrównoważonego rozwoju i definicji dziedzictwa jako zasobu, które z perspektywy rozważań w kontekście nauk o zarządzaniu i jakości, w takiej formie może stać się obiektem zainteresowań niniejszej dyscypliny².

Łukasz Gawęł zwrócił uwagę na fakt, iż zasób o którym mowa, jest „zasobem dynamicznie zmiennym”³, a także „zasobem nieodnawialnym”⁴. To, co jest niezwykle istotne w procesie kształtowania współczesnej doktryny zarządzania dziedzictwem kulturowym, to powstała pod wpływem ruchów ekologicznych, a następnie na gruncie archeologii idea podziału zasobu na wytwory kulturowe materialne i niematerialne, stanowiące publiczną własność – zasób.⁵ Usankcjonowane poprzez przyjęcie i ratyfikowanie Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r.⁶ Należy jednak powtórzyć za Ł. Gawęłem,

¹ Z. Kobyliński, *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym. Wprowadzenie do problematyki*, Wyd. Naukowe UKSW, Warszawa 2020, s. 15.

² *Ibidem*, s. 22-31.

³ Jak zwraca uwagę Autor, ów koncepcję reprezentowali m.in. Bogusław Szmygin oraz Andrzej Tomaszewski, zob.: Ł. Gawęł, *Kiedy dziedzictwo staje się dziedzictwem – kilka uwag w kontekście nauk o zarządzaniu*, [w:] *Zarządzanie dziedzictwem. Problemy, obszary, definicje*, red. Ł. Gawęł, W. Pokojńska, A. Pudełko, Wyd. Attyka, Kraków 2016, s. 14.

⁴ *Ibidem*, s. 14.

⁵ Idem, *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym – wybrane zagadnienia*, [w:] *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym*, red. Ł. Gawęł, W. Pokojńska, A. Pudełko, Wyd. Attyka, Kraków 2016, s. 56, Z. Kobyliński, *op. cit.*, s. 29-30.

⁶ *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku*, (Dz. U. 2011 r. nr 172, poz. 1018). Więcej na ten temat w: J. Kłaś, *Materialne i*

iż radykalny podział na dziedzictwo materialne i niematerialne nie jest uzasadniony, ponieważ są one ze sobą nierozwielalnie związane. Jako przykład Autor zaproponował miejsce bitwy pod Grunwaldem, która jak słusznie dowodził, w sensie materialnym nie stanowi cennej wartości. Dopiero przypisywane mu przez kolejne pokolenia wartości, pamięć o minionych wydarzeniach i ich ranga, a ostatecznie współczesny reenactment historyczny nadają temu miejscu znaczenie⁷. Narracja dotycząca miejsca owego zasobu w życiu społecznym oraz jego wpływu na przyszłość będącej odzwierciedleniem międzypokoleniowej solidarności, której deklarację ujęto w ramy celów zrównoważonego rozwoju pojawiła się w dokumencie programowym Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 (2015 r.). Była ona odpowiedzią na apele ze strony krajowych oraz lokalnych interesariuszy i uwzględniła rolę kultury jako czynnika sprzyjającego zrównoważonemu rozwojowi poprzez oddziaływanie na wszystkie wskazane cele⁸. We wrześniu 2022 r., przed Światową Konferencją UNESCO na temat Polityki Kulturalnej i Zrównoważonego Rozwoju – MONDIACULT, Komisja Europejska opublikowała raport *Stormy Times. Nature and humans : cultural courage for change : 11 messages for action for and from Europe* autorstwa grupy roboczej ekspertów z państw członkowskich. Dokument, przygotowany we współpracy kluczowych Ekspertów ds. Kultury koncentrowała się na roli kultury jako motoru osiągnięcia Celów Zrównoważonego Rozwoju. W przedstawionym raporcie Eksperti odnieśli się do wartości kultury jako potężnego narzędzia lepszego przekazywania wiedzy naukowej w kwestiach takich jak niesprawiedliwość społeczna, nierówności, utrata różnorodności biologicznej, brak bezpieczeństwa żywnościowego, zmiany klimatyczne i inne, o których mowa w Agendzie 2030⁹.

Definiując pojęcie zarządzania dziedzictwem kulturowym, należy zwrócić uwagę na trzy przynależne mu aspekty: dostępności zasobów, ujęciu procesowym oraz celach, które stawiają przed sobą zarządzający. W przypadku zasobów, mamy na myśli tutaj całą dostępną pulę dziedzictwa (przedmioty, idee) uzupełnianą nowymi strumieniami – uznanymi przez społeczeństwo za cenne i warte zachowania. Jest to składowa procesu, który wykorzystuje nieskończone, a jednocześnie nieodnawialne zasoby, polegający na planowaniu (poprzez stwarzanie warunków), organizowaniu (poprzez animowanie działań), motywowaniu (poprzez edukację), kontrolowaniu (poprzez ochronę i dokumentowanie)¹⁰. Proces ten, opiera się na gromadzeniu zasobu, przyjmowania bieżącego dziedzictwa materialnego i niematerialnego oraz dążeniu do jego dynamicznego przetwarzania¹¹. W kwestii wspomnianych celów Ł. Gawęł zwraca uwagę na fakt, iż nie istnieje zestawienie celów strategicznych, jednakowo istotnych dla zarządzających dziedzictwem kulturowym¹². Agnieszka Konior, proponuje zatem przyjęcie propozycji Anny Góral, aby cele te podzielić na społeczno-kulturowe i ekonomiczne. Pierwsze z nich to między innymi: wzrost poczucia więzi z danym miejscem i lokalną społecznością, umocnienie tożsamości, dbałość o najbliższe otoczenie. Drugie natomiast, koncentrują się na aktywizacji sektora turystycznego, przedsiębiorczości z zakresu wykorzystania obiektów nieużytkowych,

niematerialne dziedzictwo kulturowe w świetle Konwencji UNESCO, [w:] *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym*, Wyd. Attyka, Kraków 2016, s. 117-162.

⁷ Ł. Gawęł, *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym...*, s. 63.

⁸ <https://www.unesco.pl/sourcesmedia/unescodlarealizacjagiendy2030.pdf>, [dostęp: 20.10.2023].

⁹ Zob. Ch. M. Merkel, R. Weiß, K. Aulake, M. Esposito, F. Baeke et al., *Stormy Times. Nature and humans : cultural courage for change: 11 messages for action for and from Europe*, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission), Luxembourg 2022.

¹⁰ A. Konior, *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym w kontekście procesu rewitalizacji obszarów przemysłowych*, Wyd. Attyka, Kraków 2021, s. 30-31.

¹¹ *Ibidem*, s. 33.

¹² Ł. Gawęł, *Kiedy dziedzictwo staje się...*, s. 14.

wzroście zatrudnienia etc.¹³ Ruch rekonstrukcji i odtwórstwa historycznego, będący przedmiotem niniejszej publikacji, na gruncie swojej działalności realizuje przedstawione cele w dwójnasób. Tomasz Szlendak dokonując przeglądu czynników motywacyjnych, którymi kierują się rekonstruktorzy wstępujący w szeregi ruchu wskazał obok fascynacji militariami, chęcią poszukiwania ciekawego hobby, uczestnictwa w sportach ekstremalnych czy chęcią osiągnięcia korzyści majątkowych, takie motywy jak: szacunek do tradycji, historii, a w szczególności do własnej regionalnej mikrohistorii, patriotyzm oraz umiłowanie lokalnego dziedzictwa¹⁴. Ponadto w efekcie analizy na potrzeby niniejszej publikacji, w której obiektem badań były grupy rekonstrukcji historycznej w Polsce wykazano, iż działalność praktycznie każdej z nich opiera się na współpracy z jakimś zabytkowym obiektem turystycznym (budynek, wyodrębniona część infrastruktury, miejsce związane z poszczególnym wydarzeniem historycznym) bądź kulturalnym (muzeum, dom kultury, siedziba fundacji). Wiele grup aktywowało obiekty nieużytkowe, ożywiło i rozwinęło obiekty słabo radzące sobie na rynku turystycznym bądź też stworzyło obiekt na potrzeby własnej działalności, w efekcie czego stał się on atrakcją turystyczną regionu. Za przykład posłużyć może tutaj : Park Historyczny Uroczysko Wołkołatka mieszczący się w Woli Jabłońskiej¹⁵, warszawska Warownia Jomsborg¹⁶, czy też powołana do życia przez Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych - 1 PSP AK oraz Gminę Słopnice, Izba Historyczna mieszcząca się w pomieszczeniach remizy OSP w Słopnicach Górnych¹⁷. Wpływ tego szczególnego rodzaju działań oddolnych jakim jest rekonstrukcja, na promowanie dziedzictwa kulturowego jest szczególny. Grupy skupiają się nie tylko wokół najważniejszych zabytków czy miejsc pamięci, ale przede wszystkim na swoim środowisku lokalnym. Dzięki temu, iż jest on mocno skoncentrowany na historii regionalnej, wywiera znaczący wpływ na proces przywracania pamięci historycznej w wymiarze partykularnym, a tym samym stanowi generator aktywizujący rozwój poczucia tożsamości społeczeństwa wyraźnie zdefiniowanego i delimitowanego terytorium.

2. Charakterystyka badanej grupy i jej działania w obszarze *military reenactmentu*

Dokonując przeglądu grup rekonstruktorskich w Polsce, autorzy publikacji naukowych podawali zawsze ich liczbę w przybliżeniu¹⁸. Ma na to wpływ specyficzny charakter tych organizacji, z których wiele powoływanych zostaje do życia jedynie sezonowo. Wśród najczęstszych czynników pojawiania się tego typu grup, wymienić można: rozpad starej organizacji, podziały wewnętrzne, udział w nowym projekcie, odejście kluczowych członków grupy. Nowopowstałe grupy z początku działają w bardzo ograniczonym zakresie, na co wpływ mają ubogie zasoby ludzkie i rzeczowe. Rozpoczęcie przygody z rekonstrukcją „na poważnie” należy do zadań trudnych również z uwagi na finanse. Profesjonalny ubiór i sprzęt potrzebny do odtwarzania wybranej postaci (zwłaszcza elementy uzbrojenia czy sprzęt obozowy) potrafią być bardzo kosztowne. W związku z tym, iż grupy dopiero pracują nad ewentualną ofertą (odpłatne szkolenia, warsztaty, pokazy etc.) ich możliwość zarobkowania jest mocno ograniczona,

¹³ A. Góral, *Wieloaspektowość dziedzictwa kulturowego. Refleksje nad współczesnym rozumieniem dziedzictwa kulturowego*, [w:] *Szalony, kto nie chce wyżej, jeżeli może*, red. Ł. Gawęł, A. Kędziora, Wyd. Attyka, Kraków 2014, s. 74.

¹⁴ T. Szlendak, *Wermacht nie macha. Rekonstrukcyjna codzienność jako sposób zanurzenia w kulturze*, [w:] *Dziedzictwo w akcji. Rekonstrukcja historyczna jako sposób uczestnictwa w kulturze*, red. T. Szlendak, J. Nowiński, K. Olechnicki, A. Karwacki, W. J. Burszta, Wyd. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2012, s. 13-22.

¹⁵ <http://parkhistoryczny.pl/>, [dostęp: 18.10.2023].

¹⁶ <https://www.wioskawikingow.pl/>, [dostęp: 18.10.2023].

¹⁷ <https://muzeum.sacz.pl/malopolskie-muzea-domowe/izba-historyczna-1-pulku-strzelcow-podhalanskich-ak-w-slopnicach-gornych>, [dostęp: 18.10.2023].

¹⁸ Zob. m.in. Social Research Bureau Question Mark (Biuro Badań Społecznych Question Mark), *Grupy rekonstrukcji historycznych – działania oddolne na rzecz krzewienia kultury narodowej. Raport z badań*, Warszawa 2016, <https://www.nck.pl/badania/>, [dostęp: 20.10.2023].

a brak finansów przyczynia się do braku możliwości zakupu sprzętu, dalszego rozwoju i profesjonalizacji. Dodatkowo warto zwrócić uwagę na fakt, iż grupy rekonstruktorskie często początkowo, koncentrują się jedynie na działalności hobbystycznej i dopiero po pewnym czasie decydują się na działalność zarobkową. Taki scenariusz utrzymuje jednak najczęściej grupę w stagnacji i izolacji. Brak możliwości współpracy z przedsiębiorstwami, placówkami kulturalnymi czy oświatowymi mocno bowiem ogranicza ich szansę na włączenie się w wiele ciekawych inicjatyw. Istnieją także grupy, które nie wychodzą w ogóle poza ramy działań hobbystycznych, działając często na polu edukacyjnym i realizując tym samym swoje pasje. Zgromadzenie pełnych danych dotyczących ruchu rekonstruktorskiego w Polsce jest zadaniem trudnym, bowiem wspomniana wcześniej dynamika rozwoju i wygaszania grup powoduje, że szybko się one dezaktualizują. Przeprowadzone przez Autorkę badania w okresie marzec-wrzesień 2023 r. pozwoliły na zgromadzenie danych na temat 522 grup działających na terenie całej Polski. Na potrzeby niniejszego artykułu wyszczególnione zostają w poniższej tabeli te, które działają na terenie województwa pomorskiego, w liczbie 31. Jednocześnie należy nadmienić, że prezentowane zestawienia są jedynie wybranymi danymi, udostępnionymi na potrzeby niniejszego artykułu. Pełne badanie objęło bowiem bardzo szerokie spectrum zagadnień, które posłużą do stworzenia monografii naukowej.

Tabela nr 1 Grupy rekonstrukcji historycznej na terenie województwa pomorskiego aktywne w 2023 r.

Nazwa grupy	Adres strony www, media społecznościowe	Odtwarzany okres	Obecny poziom profesjonalizacji	Okres działalności
Legio XXI Rapax	www.legioxirapax.com https://www.facebook.com/legioxirapax/about?locale=pl_PL	Starożytność	Bardzo zaawansowane	Istnieje od 2003 r., w Polsce od 2008 r.
Drużyna Wojów Sambora	https://www.facebook.com/druzy-nasambora	Wczesne Średniowiecze	Średniozaawansowane	b.d.
Drużyna Wojów Pomorskich Jastrzęb	https://www.facebook.com/people/Dru%C5%BCyna-Woj%C3%B3w-Pomorskich-Jastrz%C4%85b/100063699241167/	Wczesne Średniowiecze	Bardzo zaawansowane	W rejestrze Stowarzyszeń Od 2002 r.
Bractwo Rycerzy Ziemi Sztumskiej	https://www.facebook.com/RycerzeSztumu	Średniowiecze	Średniozaawansowane	Początki działalności: 1994 r.
Rycerze Gniewu	fb.com/rycerze.gniewu	Średniowiecze	Bardzo zaawansowane	Działalność rozpoczęta od 1992 r.
Chorągiew ziemi malborskiej	https://zamkigotyckie.org.pl/oferta/bractwo-rycerskie-choragiew-ziemi-malborskiej/4382.htm , FB: https://www.facebook.com/bractwo.chzm/?locale=pl_PL	Średniowiecze	Zaawansowane	Od 2015 r. w rejestrze Stowarzyszeń
Stowarzyszenie Odtwórstwa Historycznego Bracia Herbu Gryf	http://bhg.jantar.kei.pl/o_nas.html	Średniowiecze	Średniozaawansowane	Powstałe w 2006 r.
Chorągiew Zaciężna APIS	Informacja na stronie: https://zamkigotyckie.org.pl/oferta/choragiew-zaciezna-apis/3980.htm	Średniowiecze	Średniozaawansowane	Działa już od lat 90
Chorągiew Ziemi Gdańskiej	https://www.facebook.com/Choragiew.Ziemi.Gdanskiej/?locale=pl_PL	Średniowiecze	Średniozaawansowane	b.d.
Bractwo Rycerskie Herbu Tur	https://www.facebook.com/BractwoRycerskieHerbuTur/?locale=pl_PL	Średniowiecze	Średniozaawansowane	Grupa działa od 2007 r.
Gdańska Rota Mieszczńska	https://www.facebook.com/gdanskarotamieszczanska?locale=pl_PL	Średniowiecze	Bardzo zaawansowane	b.d.
Zastęp Krzyżogryfa	https://www.facebook.com/zastepkrzyzogryfa/	Średniowiecze	Średniozaawansowane	b.d.

Chorągiew Husarska Marszałka Województwa Pomorskiego	Informacja na stronie: https://zamkigotyckie.org.pl/oferta/choragiew-husarska-marszalka-wojewodztwa-pomorskiego/3912.htm	Średniowiecze	Bardzo zaawansowane	Jako Stowarzyszenie zarejestrowane w 2013 r
Chorągiew Jakuba Wejhera	https://www.facebook.com/ChoragiewJakubaWejhera/about?locale=pl_PL , http://choragiewwejhera.ka-szuby.pl/	Nowożytność	Średniozaawansowane	Początki grupy sięgają 2004 r.
Żółty Regiment Piechoty	https://www.facebook.com/p/%C5%BB%C3%B3%C5%82ty-Regiment-100022341650966/?paipv=0&eav=AfbCBmFRXx0-7lQ93mhOARz7R8SxuGXPD-SrTwJt-eUlm8UBd7eF-ceUObmT7ir99X4&_rdr	Nowożytność	Zaawansowane	Jako Stowarzyszenie zlikwidowane w 2021 r.
Stowarzyszenie Kompania Kaperska	https://kompania-kaperska.pl/	Nowożytność	Bardzo zaawansowane	Od 2018 r. zarejestrowane jako Stowarzyszenie
Projekt Wisłoujście	http://projekt-wisloujscie.pl/index.php/contact/ https://www.facebook.com	Nowożytność	Bardzo zaawansowane	Grupa działalność rozpoczęła od 2014 r.
Pułk Czarnieckiego	https://www.facebook.com/Pulk-Czarnieckiego https://czarnieckiego.org	Nowożytność	Zaawansowane	Zarejestrowane jako Stowarzyszenie Tempora Militum od 2013 r.
Pułk 12 Piechoty Xięstwa Warszawskiego	https://www.facebook.com/pulk12 https://pulk12.pl/	Czasy Napoleońskie	Zaawansowane	Jako Stowarzyszenie zarejestrowane w 2021 r.
GRH Retrospekcja	https://www.facebook.com/profile.php?id=100064480701118	I, II WŚ, XX w.	Bardzo zaawansowane	b.d.
GRH Gloria-Viktoria	https://www.facebook.com/profile.php?id=100067023827935&locale=sq_AL	I, II WŚ, XX w.	Średniozaawansowane	Grupa powstała w 2007 r.
GRH Sewier	https://www.facebook.com/GRH-Sewier-197648087647121/?ref=page_internal	I, II WŚ, XX w.	Średniozaawansowane	b.d.
Stowarzyszenie Szwadron Kawalerii im. 2 Pułku Szwoleżerów Rokitańskich	https://www.facebook.com/2PSzR/?locale=pl_PL	I, II WŚ, XX w.	Bardzo zaawansowane	Powstało w 2006 r. Organizacja pożytku publicznego od 2008 r.
SRH Fort	https://www.facebook.com/srhfort?locale=pl_PL	I, II WŚ, XX w.	Średniozaawansowane	b.d.
Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej „HELL on WHEELS”	https://www.facebook.com/GrhHellOnWheels/	I, II WŚ, XX w.	Bardzo zaawansowane	Jako Stowarzyszenie działa od 2016 r.
Stowarzyszenie Historyczne MDŁot	https://www.facebook.com/profile.php?id=100057266335994	I, II WŚ, XX w.	Zaawansowane	Jako Stowarzyszenie działa od 2013 r.
GRH Dywizjon Artylerii Nadbrzeżnej	https://www.facebook.com/people/GRH-Dywizjon-Artylerii-Nadbrze%C5%BCnej/100070921736989/?paipv=0&eav=AfYsthf1ucifubAJ8dl_2dMDCFnxFDp-lrPHnaR-hy-Ghb0Hm_KiJCN4Hv7NEe8R0I40&_rdr	I, II WŚ, XX w.	Podstawowe	b.d.
Grupa Rekonstrukcji Historycznej "Obrony Wybrzeża"	https://www.facebook.com/GRHObronyWybrzeza	I, II WŚ, XX w.	Średniozaawansowane	Zarejestrowane jako Stowarzyszenie w 2007 r.

GRH North Regiment	https://www.facebook.com/grhnorthregiment?locale=pl_PL	I, II WŚ, XX w.,	Średniozaawansowane	b.d.
Team Wombat 2-7 Living History Group	https://www.facebook.com/profile.php?id=100079288641295	I, II WŚ, XX w.,	Podstawowe	b.d.
GRH Sojusz	https://www.facebook.com/grhsojusz?locale=pl_PL	Najnowsza	Zaawansowane	Zarejestrowane jako Stowarzyszenie w 2014 r.

Jako potwierdzenie aktywnej działalności grup przyjęto takie kryteria jak: posiadanie aktualnej strony internetowej, aktywność w mediach społecznościowych (zamieszczanie bieżących zdjęć, informacji na temat organizowanych wydarzeń, udziału w imprezach i eventach etc.), zaktualizowane dane rejestrowe KRS, zapowiedź obecności grupy prezentowane przez organizatorów wydarzeń kulturalnych. Margines błędu w ocenie aktywności grup na danym terenie obejmuje grupy nowe, które nie zdążyły jeszcze rozwinąć swojej działalności na tyle, aby zaprezentować się w mediach społecznościowych (taką formę bowiem preferuje zdecydowana większość grup, ze względu na brak kosztów, możliwość szybkiego kontaktu z członkami grupy i potencjalnymi rekrutami, szybkość i zasięg przekazu informacji etc.). Jak wynika z przedstawionej tabeli najwięcej grup – 11 zajmuje się rekonstrukcją okresu I i II Wojny Światowej oraz XX w., kolejno 10 – okresem średniowiecza; okresem nowożytnym – 5; historią najnowszą – 1; wczesnym średniowieczem – 2; czasami napoleońskimi – 1 i okresem starożytnym – 1. Jeżeli chodzi o poziom profesjonalizacji organizację 10 grup ocenić należy jako bardzo zaawansowane, 6 – jako zaawansowane, 13 – średniozaawansowane i 2 – podstawowe. Kryteria zastosowane w ocenie profesjonalizacji grup obejmowały:

- działalność na polu organizacyjnym w kraju i zagranicą (organizacja wydarzeń i eventów, zwłaszcza tych rozpoznawalnych, popularnych i uznanych przez rekonstruktorów);
- uczestnictwo w wydarzeniach i imprezach rozpoznawalnych, popularnych i uznanych przez rekonstruktorów;
- rozpoznawalność grupy w kręgu profesjonalnej rekonstrukcji historycznej;
- rozpoznawalność grupy w mediach społecznościowych;
- aktywność grupy w mediach społecznościowych;
- aktywność grupy na polu edukacyjnym;
- udział w promowaniu regionu i budowaniu poczucia tożsamości regionalnej;
- przedsiębiorczość grupy;
- poziom profesjonalizacji w odniesieniu do wizerunku odtwarzanych postaci, także w odniesieniu do całej grupy podczas wyjazdów, w tym otoczenia (wygląd obozu, sprzętu, ubioru, uposażenia);
- liczba aktywnych członków grupy;
- podejmowane inicjatywy służące promowaniu dziedzictwa kulturowego;
- współpraca z ośrodkami kultury, przedsiębiorcami, instytucjami muzealnymi;
- pozyskane dofinansowania zewnętrzne na rozwój działalności;
- rozwinięcie działalności na polu biznesowym.

Odnosząc się do zagadnienia *military reenactmentu*, z pewnością najbliższym skojarzeniem z nim związanym będzie organizacja imprez o charakterze inscenizacji ukazujących zmagania wojenne, takich jakim bez wątpienia jest największe widowisko plenerowe „Dni Grunwaldu”. Potocznie nazywany przez środowisko rekonstruktorów „Grunwald”, utorował ścieżkę innym, tego typu imprezom, które dzisiaj stały się wizytówką regionów, przyciągającym co roku rzesze turystów¹⁹. Początkowo skromna, licząca zaledwie 20 rycerzy i oglądana przez

¹⁹ Warto dodać, iż pierwsza w Polsce inscenizacja turnieju rycerskiego odbyła się w 1977 r. na zamku Golub-Dobrzyń. W 1967 r. władze zezwoliły również na organizację marszu z okazji tysiąclecia Chrztu Polski, podczas którego wspomagano się wizerunkiem polskich, słowiańskich wojów, zob.: J. A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna. Wybrane refleksje własne*, Wyd. Hamal, Łódź 2021, s. 51–52.

garstkę publiczności inscenizacja²⁰, w przeciągu 25 lat stała się jednym z najbardziej znanych wydarzeń historyczno-patriotyczno-kulturalnych w Polsce²¹. O skali zainteresowania zjawiskiem i jego potencjale marketingowym (zwłaszcza w kontekście rozwoju regionalnego) powinien świadczyć fakt, iż dziś, „Dni Grunwaldu” są największym średniowiecznym widowiskiem w Europie²², przyciągającym rzesze sponsorów i cieszącym się ogromną popularnością wśród odbiorców, a w jego ślady idą kolejne, takie jak choćby: „Obleżenie Malborka”²³ czy „Vivat Vasa. Widowisko historyczno-batalistyczne „Bitwa pod Gniewem 1626”²⁴. Zaproponowany w tytule termin *military reenactment* jest inspirowany propozycją Malwiny Pietrzyk, która odniosła się do podziału zagadnienia odtwórstwa historycznego przedstawionego przez Michała Bogackiego w jednym z jego artykułów. M. Bogacki podzielił je na dwie kategorie: odtwórstwo batalistyczne *combat reenactment* oraz tzw. „żywą historię” *living history*²⁵. Pierwsze z nich polegać miało na odtwarzaniu militarnej sfery aktywności człowieka w przeszłości, w tym: „inscenizacji bitew (battlefield reenactment) oraz pokazów sposobów użycia dawnych broni w pojedynkach indywidualnych, względnie przeprowadzanych z udziałem niewielkich grup „walczących” (display fighting)”²⁶. Jednak jak zaproponował, definicja ta powinna zostać rozszerzona „globalnie (...) jako wszelkie przejawy działań odtwarzających szeroko rozumianą wojskowość, w tym także różnego rodzaju marsze, pokazy musztry, życia obozowego itp.”. Drugie – „wszelkich pozostałych działań mających na celu przedstawienie wybranych pozamilitarnych aspektów życia człowieka”²⁸. Jednak jak słusznie zwróciła uwagę Malwina Pietrzyk opierając się na badaniach własnych oraz Mikosa von Rohrscheidt’a obie te sfery wzajemnie się przenikają, a aktywność osób zajmujących się rekonstrukcją w obszarze militarnym, życia codziennego i rzemiosła stanowi bądź może stanowić równie istotną część ich działalności²⁹. Stąd propozycja Autorki, aby podział ten uzupełnić o wskazanie działalności kierunkowej grupy – priorytetów, które chce realizować. W ten sposób dzieląc ją na: „rekonstrukcję ukierunkowaną na inscenizacje i pokazy batalistyczne”, a także „rekonstrukcję ukierunkowaną na odtwarzanie życia codziennego i obyczajowości”, w której jednym z elementów jest rzemieślnictwo³⁰. W oparciu o przedstawione propozycje terminologiczne, pojęcie *military reenactmentu* należy rozumieć jako szereg inicjatyw, podejmowanych przez grupy, które w jakiejkolwiek formie dotyczą historii wojskowości, w tym (odtwórstwa batalistycznego, pokazów technik i metod walk, tradycji i historii formacji wojskowych – również w kontekście czynnika budującego poczucie tożsamości i myśli patriotycznej).

3. Działania na polu edukacyjnym promujące wartości społeczne i budujące poczucie tożsamości regionalnej

Działalność grup rekonstrukcyjnych w zakresie *military reenactmentu* oprócz czynnego uczestnictwa w pokazach batalistycznych, obejmuje szereg wielu przedsięwzięć skupionych

²⁰ *Ibidem*, s. 52.

²¹ <https://grunwald1410.pl/>, [dostęp 20.10.2023].

²² *Ibidem*.

²³ <https://oblezenie.zamek.malbork.pl/>, [dostęp 20.10.2023].

²⁴ <https://vivatvasa.pl/>, [dostęp 20.10.2023].

²⁵ M. Bogacki, *O współczesnym ożywianiu przeszłości – charakterystyka odtwórstwa historycznego*, „Turystyka Kulturowa” nr 5, 2010, s. 16.

²⁶ M. Bogacki na podstawie: anglojęzycznej wersji Wikipedii oraz anglojęzycznego portalu „Medieval reenactment”, *ibidem* s. 16.

²⁷ *Ibidem*, s. 16.

²⁸ *Ibidem*, s. 17.

²⁹ M. Pietrzyk, *Świat społeczny rekonstrukcji historycznej epoki późnego średniowiecza: podstawowe założenia, problemy i wyzwania badawcze*, „Turystyka Kulturowa”, nr 6/2016, s. 45.; Mikos v. Rohrscheidt, *(Re)animatorzy dawnej historii a podróże w czasie wolnym. Profil polskich uczestników ruchu „historical reenactment” i ich potencjał dla rozwijania turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2/2011, s. 28.

³⁰ M. Pietrzyk, *op. cit.*, s. 46.

wokół: inscenizacji historycznych związanych z historią lokalną, edukacji, udziału w uroczystościach upamiętniających poległych żołnierzy, świętach państwowych, ważnych rocznicach martyrologicznych i patriotycznych, aktywnego zaangażowania w procesy upamiętniające poległych bohaterów i promujące historię wojskowości. Bez wątpienia grupy działające na terenie województwa pomorskiego mogą poszczycić się produktami promującymi dziedzictwo regionalne, które są rozpoznawalne zarówno w kraju jak również w środowisku międzynarodowym, a z roku na rok stają się coraz bardziej popularne, przyciągając rzesze turystów. Należą do nich przede wszystkim widowiskowe pokazy batalistyczne takie jak: wydarzenie „Vivat Vasa – Bitwa Dwóch Wazów 1626”³¹, za którego współorganizację odpowiada grupa Rycerze Gniewu; „Wisłoujście 1577” oraz „Wisłoujście 1628”³² organizowane przez grupę Projekt Wisłoujście; „Obchody rocznicy Bitwy pod Oliwą 1627”³³ inscenizowane przez Stowarzyszenie Kompania Kaperska czy „Oblężenie Malborka”³⁴ – kontynuowane od 1999 r., będące jednym z najważniejszych festiwali kultury średniowiecznej w Europie, który współtworzą wszystkie grupy pomorskie odtwarzające dany okres historyczny. Oprócz tych renomowanych, czołowych wydarzeń upowszechniających polskie dziedzictwo kulturowe, grupy realizują szereg inicjatyw służących promowaniu historii oręża polskiego i polskich tradycji wojskowych, ważnych dla budowania poczucia tożsamości narodowej i regionalnej. Wiele z nich kontynuowanych jest od kilku lat, jak choćby odbywające się na zamku w Gniewie, inicjowane przez Rycerzy Gniewu: „Międzynarodowy Turniej Rycerski Króla Jana III”, który w 2023 r. miał już 32 edycję, czy realizowany od 2011 r. „Gniewski Turniej Husarski”. Ponadto wymienić należy inscenizację „Odsiecz Wiedeńska” odbywającą się w Brzeźnie Szlacheckim, organizowaną przez Stowarzyszenie Odtwórstwa Historycznego Bracia Herbu Gryf; „Święto Kawalerii w Starogardzie Gdańskim” współorganizowane przez Stowarzyszenie Szwadron Kawalerii im. 2 Pułku Szwoleżerów Rokitiańskich, mające w bieżącym roku 17 już edycję, czy też mające taki sam staż wydarzenie realizowane przez Bractwo Rycerskie Herbu Tur „Turniej Rycerski” na zamku Chojnice. Oprócz pokazów, również działalność ukierunkowana na kultywowanie pamięci o poległych oraz uczestnictwo w świętach państwowych wspiera dbałość o tradycyjne wartości patriotyczne. Grupy rekonstruktorskie stanowią nie tylko barwną atrakcję na różnego rodzaju uroczystościach, ale są swoistym, żywym pomnikiem pamięci. Biorą udział w pochodach niepodległościowych (Gdańska Rota Mieszczańska – Gdańsk, 2023; Chorągiew Jakuba Wejhera – Rumia, 2023; GRH Retrospekcja – Gdańsk, 2023; dbają o groby poległych: odnowienie grobowca pułkowego – Stowarzyszenie Szwadron Kawalerii im. 2 Pułku Szwoleżerów Rokitiańskich, sierpień 2023; uchronienie od likwidacji grobu pilota MDLot., Adolfa Stempkowskiego i jego żony Witali – Stowarzyszenie Historyczne MDLot, lipiec 2019; uczestniczą w uroczystościach upamiętniających: uroczyste odsłonięcie Pomnika Ofiar rozbitego bombowca B-17 w Gminie Krokowa, na zaproszenie Instytutu Pamięci Narodowej – Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej „HELL on WHEELS”, kwiecień 2023; udział w uroczystościach pogrzebowych 9 Obrońców Westerplatte, listopad 2022 – Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznej Fort.

Grupy rekonstruktorskie działają również na rzecz kultury i edukacji, a współpraca z instytucjami i ośrodkami kultury należy do istotnych przedsięwzięć organizacyjnych, które pozwalają na realizację długofalowych projektów. Instytucje te często pełnią także rolę siedziby organizacji. Z inicjatywy grup powstają także nowe oddziały muzealne i izby pamięci, jak choćby otwarte w 2013 r. z inicjatywy Stowarzyszenia Historycznego MDLot muzeum w

³¹ <https://vivatvasa.pl/>, [dostęp: 20.10.2023].

³² <http://projekt-wisloujscie.pl/>, [dostęp: 20.10.2023].

³³ <https://kompania-kaperska.pl/>, [dostęp: 20.10.2023].

³⁴ <https://oblenie.zamek.malbork.pl/>, [dostęp: 20.10.2023].

Pucku³⁵. Wśród przykładów relacji sieciowej pomiędzy grupami rekonstruktorskimi, a instytucjami kultury wymienić można współpracę m.in.: Gdańskiej Roty Mieszczańskiej z Muzeum Archeologii w Gdańsku, Pułku Czarnieckiego z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Luzinie czy Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, Drużyny Wojów Jastrzęb z Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, Bractwa Ziemi Sztumskiej z Zamkiem Krzyżackim w Sztumie. Oddziałem Muzeum Zamkowego w Malborku, Stowarzyszenia Odtwórstwa Historycznego Bracia Herbu Gryf z Zamkiem w Bytowie etc. Jednym z ciekawych projektów, jakie udało się przeprowadzić Kompanii Kaperskiej we współpracy z miastem Gdańsk i zespołem muzycznym Tubicinators Gedanense to udział w organizacji cyklu koncertów wieżowych, będących kontynuacją wielowiekowej gdańskiej tradycji muzykowania wieżowego³⁶. Warto zaznaczyć, iż gdańskie carillon-y znajdują się obecnie na krajowej liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego i trwają starania o wpisanie ich na światową listę dziedzictwa UNESCO³⁷. W zakresie edukacji, poziom działalności większości grup jest bardzo zaawansowany. Grupy prowadzą wykłady, prelekcje, pokazy „żywej historii” czy warsztaty, zarówno w siedzibach swoich partnerów (instytucji kultury) np.: cykl wykładów „Spotkania z historią” prowadzonych na Zamku w Sztumie, przez tamtejsze bractwo rycerskie³⁸, jak również w placówkach oświatowych np.: wizyta członków Bractwa Rycerzy Ziemi Sztumskiej w Miejskim Przedszkolu nr 2 w Kwidzynie – listopad 2023, podczas której omówione zostały zagadnienia związane z postawami patriotycznymi, oraz zaprezentowana została sylwetka rycerza – posła Sztumskiego; wizyta edukacyjna Chorągwi Zaciężnej APIS w Liceum Ogólnokształcącym w Strzelnie – styczeń 2023, z wykładem „Polskie Powstania Narodowe. Ku Niepodległej”; warsztaty szermierki historycznej zorganizowane przez Pułk Czarnieckiego w Szkole Podstawowej nr 9 w Wejherowie – czerwiec 2023 etc.

Podsumowanie

Realizacja celów zrównoważonego rozwoju w zakresie ochrony i dbałości o dziedzictwo nie jest możliwa bez zaangażowania społeczeństwa, które samo dostrzegać będzie potrzebę jego poszanowania i zachowania dla przyszłych pokoleń. Z tego tytułu działania oddolne organizacji, do których należą grupy rekonstrukcji historycznej uznać należy za nieocenione źródło inicjatyw służących dbałości i popularyzacji wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego. Władze i społeczność lokalna będąc świadome tego wkładu, wyróżniają i nagradzają te inicjatywy, które w wielu przypadkach są efektem wieloletniego zaangażowania na rzecz rozwoju regionalnego podyktowanego poczuciem dbałości o najbliższe otoczenie i ważności jego historii. Przykładem może być nagroda „Róża Północy” przyznana przez Powiatową Radę Działalności Pożytku Publicznego, Prezesowi i założycielowi Stowarzyszenia Rekonstrukcji Historycznej Pułk Czarnieckiego – 2023 r.; nagroda Marszałka Województwa Pomorskiego w kategorii Wydarzenie Roku 2022 za Święto Morza, dla miasta Gdynia (dla zespołów, pracowników i patronów wspierających jego organizację, w tym GRH Retrospekcja) – 2022 r. etc. W przeciągu ostatnich lat dostrzegalny jest trend profesjonalizacji grup rekonstruktorskich, które prowadzą coraz bardziej ożywioną działalność na polu edukacyjnym i przedsiębiorczym. W toku zaprezentowanych wszechstronnych inicjatyw, z zakresu *military reenactementu* należy mieć pewność, co do tego, iż tego rodzaju formy edukacji patriotycznej odpowiadają potrzebom współczesnych, a to właśnie oni będą w przyszłości decydować o tym, co warto zachować w pamięci dla przyszłych pokoleń.

Streszczenie:

³⁵ <http://turystyka.miastopuck.pl/index.php/atracje-turystyczne/10-muzeum-mdlot>, [dostęp: 20.10.2023].

³⁶ <https://kompania-kaperska.pl/cykl-koncertow-wiezowych/>, [dostęp: 20.10.2023].

³⁷ <https://www.carillongdansk.pl>, [dostęp: 20.10.2023].

³⁸ <https://tvsztum.pl/aktualnosci/41209,sztum-spotkania-z-historia>, [dostęp: 20.10.2023].

Inicjatywy oddolne organizacji do jakich należą grupy rekonstrukcji historycznej należą do istotnych działań służących promowaniu dziedzictwa kulturowego o zasięgu globalnym i regionalnym, a także dbałości o zachowanie tradycji. W artykule przybliżono pojęcie *military reenactmentu*, a także zaprezentowano rodzaje działalności, które w ramach promowania historii wojskowości służą edukacji patriotycznej i budowaniu poczucia tożsamości regionalnej. Przegląd dotyczył grup aktywnie działających w roku bieżącym na terenie województwa pomorskiego. W toku rozważań podjęto kwestie działalności tego typu organizacji i jego wpływu na realizację założeń Agendy 2030 w kwestii zachowania, ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego, w tym głównie o charakterze regionalnym – ważnym w procesie budowania poczucia tożsamości lokalnej i postaw patriotycznych.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, organizacje, inicjatywy oddolne, historia wojskowości, patriotyzm, grupy rekonstrukcji historycznej, zrównoważony rozwój

Summary:

Management and popularization of cultural heritage on the example of military reenactment as an example of activities serving patriotic education and building a sense of regional identity

Grassroots initiatives of organizations to which historical reconstruction groups belong are among the important activities aimed at promoting global and regional cultural heritage, as well as maintaining traditions. The article introduces the concept of military renaissance and presents the types of activities that promote patriotic education and build a sense of regional identity in the promotion of military history. The review concerned groups actively operating this year in the Pomeranian Voivodeship. During the considerations, the issues of the activities of this type of organizations and their impact on the implementation of the assumptions of the 2030 Agenda were raised in terms of preserving, protecting and promoting cultural heritage, mainly of a regional nature - important in the process of building a sense of local identity and patriotic attitudes.

Keywords: cultural heritage, organizations, grassroots initiatives, military history, patriotism, historical reconstruction groups, sustainable development

Bibliografia:

Akty normatywne:

1. *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku*, (Dz. U. 2011 r. nr 172, poz. 1018).

Literatura:

1. Bogacki M., *O współczesnym ożywianiu przeszłości – charakterystyka odtwórstwa historycznego*, „Turystyka Kulturowa” nr 5, 2010, s. 4-27.

2. Daszyńska J.A., *Rekonstrukcja historyczna. Wybrane refleksje własne*, Wyd. Hamal, Łódź 2021.

3. Gawęł Ł., *Kiedy dziedzictwo staje się dziedzictwem – kilka uwag w kontekście nauk o zarządzaniu*, [w:] *Zarządzanie dziedzictwem. Problemy, obszary, definicje*, red. Ł. Gawęł, W. Pokojka, A. Pudełko, Wyd. Attyka, Kraków 2016.

4. Gawęł Ł., *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym – wybrane zagadnienia*, [w:] *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym*, red. Ł. Gawęł, W. Pokojka, A. Pudełko, Wyd. Attyka, Kraków 2016.

5. Góral A., *Wieloaspektowość dziedzictwa kulturowego. Refleksje nad współczesnym rozumieniem dziedzictwa kulturowego*, [w:] *Szalony, kto nie chce wyżej, jeżeli może*, red. Ł. Gawęł, A. Kędziora, Wyd. Attyka, Kraków 2014.

6. Kłaś J., *Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe w świetle Konwencji UNESCO*, [w:] *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym*, red. Ł. Gawęł, W. Pokojka, A. Pudelko, Wyd. Attyka, Kraków 2016, s. 117-162.

7. Kobyliński Z., *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym. Wprowadzenie do problematyki*, Wyd. Naukowe UKSW, Warszawa 2020.

8. Konior A., *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym w kontekście procesu rewitalizacji obszarów przemysłowych*, Wyd. Attyka, Kraków 2021.

9. Merkel Ch. M., Weiß R., Aulake K., Esposito M., Baeke F. et al., *Stormy Times. Nature and humans : cultural courage for change: 11 messages for action for and from Europe*, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission), Luxembourg 2022.

10. Pietrzyk M., *Świat społeczny rekonstrukcji historycznej epoki późnego średniowiecza: podstawowe założenia, problemy i wyzwania badawcze*, „Turystyka Kulturowa”, nr 6/2016, s. 32-50.

11. Rohrscheidt M. v., *(Re)animatory dawnej historii a podróże w czasie wolnym. Profil polskich uczestników ruchu „historical reenactment” i ich potencjał dla rozwijania turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, nr 2/2011, s. 26-31.

12. Social Research Bureau Question Mark (Biuro Badań Społecznych Question Mark), *Grupy rekonstrukcji historycznych – działania oddolne na rzecz krzewienia kultury narodowej. Raport z badań*, Warszawa 2016, <https://www.nck.pl/badania/>, [dostęp: 20.10.2023].

13. Szlendak T., *Wermacht nie macha. Rekonstrukcyjna codzienność jako sposób zanurzenia w kulturze*, [w:] *Dziedzictwo w akcji. Rekonstrukcja historyczna jako sposób uczestnictwa w kulturze*, red. T. Szlendak, J. Nowiński, K. Olechnicki, A. Karwacki, W. J. Burszta, Wyd. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2012, s. 13-22.

Netografia:

1. <https://www.carillongdansk.pl>, [dostęp: 20.10.2023].
2. <https://grunwald1410.pl/>, [dostęp 20.10.2023].
3. <https://kompania-kaperska.pl>, [dostęp 20.10.2023].
4. <https://muzeum.sacz.pl/malopolskie-muzea-domowe/izba-historyczna-1-pulku-strzelcow-podhalanskich-ak-w-slopnicach-gornych>, [dostęp: 18.10.2023].
5. <https://oblezenie.zamek.malbork.pl/>, [dostęp 20.10.2023].
6. <http://parkhistoryczny.pl/>, [dostęp: 18.10.2023].
7. <http://projekt-wisloujscie.pl/>, [dostęp 20.10.2023].
8. <http://turystyka.miestopuck.pl/index.php/atracje-turystyczne/10-muzeum-mdlot>, [dostęp: 20.10.2023].
9. <https://tvsztum.pl/aktualnosci/41209,sztum-spotkania-z-historia>, [dostęp: 20.10.2023].
10. <https://www.wioskawikingow.pl/>, [dostęp: 18.10.2023].
11. <https://vivatvasa.pl/>, [dostęp 20.10.2023].
12. <https://www.unesco.pl/sourcesmedia/unescodlarealizacjagiendy2030.pdf>, [dostęp: 20.10.2023]